

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

РАДА: наступне покоління

Інформаційний бриф: ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВОГО НАПАДУ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

30 березня, 2022 | No 6

Матеріали розроблено Програмою USAID RANG з метою аналітичної підтримки роботи Парламенту

РАДА: наступне покоління

1.1. Загальна інформація щодо еко-злочинів РФ на території України

Восьмирічна війна на сході України показала, як військові дії можуть створювати та примножувати екологічні проблеми в країні. За даними Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів України, у Донецькому вуглевидобувному регіоні визначено 4240 об'єктів, які є потенційно небезпечними через витік метану, неконтрольовану гідродинаміку, біологічну небезпеку та радіацію¹.

Сьогодні, під час повномасштабної війни, що почалася 24 лютого 2022 р., можна побачити ряд нових екологічних наслідків російського вторгнення. **Однією з найбільш серйозних загроз є небезпека викиду радіації з однієї з шести українських АЕС.**

Україна має сьому за величиною ядерну потужність у світі, другу в Європі після Франції². Наразі Чорнобиль окупований російською федерацією. Донедавна окупанти відмовлялися давати дозвіл на проведення зміни виснажених працівників, які чергували на станції з моменту захоплення території росією³. Дещо раніше боротьба за контроль над Чорнобилем призвела до підвищення рівня радіації у зоні відчуження. До широкомасштабного російського вторгнення радіаційний фон у зоні відчуження контролювався за допомогою Автоматизованої системи контролю радіаційного стану у 39 пунктах. Наразі такий контроль та гасіння пожеж неможливі внаслідок окупації зони відчуження російськими військами. Від початку окупації зони відчуження супутники зафіксували виникнення 31 осередку великих пожеж у природних екосистемах і покинутих селах, що складають загальну площу понад 10 111 га.⁴

На початку березня 2022 р. російські війська атакували Запорізьку АЕС, що на південному сході держави. Україна повідомила про пошкодження двох об'єктів⁵, де зберігаються ядерні відходи, а проведення бою на території станції порушило проведення щоденного моніторингу якості повітря та радіації.⁶ Зміна показників гамма-випромінювання навколо основних будівель станції була зафіксована ще до того, як система моніторингу відключилась. Російські війська обстріляли з реактивної артилерії територію Національного

наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут», де розташований ядерний реактор «Джерело нейтронів». Реактор завантажено 37 ядерними паливними збірками⁷.

В Україні ризики масових екологічних катастроф є підвищеними через **індустріальний характер** країни. Асоціація з розбудови екологічного миру (*Environmental Peacebuilding*

¹ <https://thebulletin.org/2022/02/war-has-been-an-environmental-disaster-for-ukraine/>

² <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/NuclearShareofElectricityGeneration.aspx>

³ <https://www.reuters.com/world/europe/chernobyl-staff-rotated-out-first-time-since-capture-iaea-2022-03-20/>

⁴ <https://mepr.gov.ua/news/39078.html>

⁵ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-27/ukraine-reports-damage-to-two-nuclear-waste-facilities>

⁶ <https://www.saveecobot.com/platforms>

⁷ <https://mepr.gov.ua/news/39034.html>

РАДА: наступне покоління

Association) стверджує, що напади на цивільні та військові об'єкти вже спричинили серйозні пожежі на паливних складах, а бойові дії в Харкові призвели до розриву у газопроводі. Серед зруйнованих чи частково зруйнованих – Охтирська ТЕС⁸, Зуєвська ТЕС, Лакофарбовий завод у Сумах⁹, ПАТ «Суміхімпром» (внаслідок обстрілу пошкоджено будівлі та 1 резервуар з аміаком ємністю 50 т, відбувся витік аміаку із зоною ураження близько 2,5 км). Постраждало багато великих дизельних парків та нафтобаз. Це призвело до великих пожеж в Чернігові, Київській області¹⁰, нафтовому терміналі Охтирки¹¹, на складах паливно-мастильних матеріалів у Миколаєві, Рівненській та Львівській областях. Внаслідок російської агресії також зруйновані маріупольські металургійні комбінати «Азовсталь» та «Ілліч»¹². **Асоціація з розбудови екологічного миру стверджує, що напади Росії на цивільну інфраструктуру «є прямим порушенням міжнародного права»¹³.**

Ракетні обстріли та бомбардування наносять значних втрат нашим природоохоронним об'єктам. Наразі внаслідок російської агресії постраждали понад 20 природно-біосферних заповідників і національних природних парків. За інформацією Л. Денисової, Уповноваженої ВРУ з прав людини, вздовж Азово-Чорноморського узбережжя, східного та північного кордонів України частина національних парків опинилася у зоні гуманітарної кризи через неможливість доставити туди корми для тварин і птахів, наприклад, біосферний заповідник «Асканія-Нова», національні природні парки «Азово-Сиваський», «Джарилгацький» та інші.¹⁴

За інформацією Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів України, станом на 1 березня 2022 року агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв.км (**1,24 млн га**), що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України. Під загрозою знищення знаходяться близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га.¹⁵

Внаслідок бойових дій частина лісів у Київській, Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій та Херсонській областях наразі перебуває під контролем окупантів. В лісах вже є велика кількість ракет, що впали, а також нерозірваних боєприпасів, що буде представляти потенційну небезпеку для людей протягом багатьох десятиліть.¹⁶ На більшості з них тривають

⁸ https://en.lb.ua/news/2022/03/04/9961_okhtyrka_combined_heat_power.html

⁹ <https://euagenda.eu/news/670041>

¹⁰ <https://suspilne.media/221373-rosiani-obstrilali-naftobazu-u-fastivskomu-rajonni-kiivsini-dsns/>

¹¹ <https://rubryka.com/2022/02/28/v-ohyrtsi-pidirvaly-naftobazu-sumska-oda/>

¹² <https://www.voanews.com/a/one-of-europe-s-biggest-steel-works-damaged-in-ukraine-s-mariupol-/6493030.html>

¹³ <https://www.environmentalpeacebuilding.org/library/show/LibraryItem-6528>

¹⁴ <https://www.unian.ua/ecology/ekologichni-naslidki-viyini-v-ukrajini-agresor-vede-boyovi-diji-na-tretini-prirodno-zapovidnogo-fondu-11752168.html>

¹⁵ <https://mepr.gov.ua/news/39034.html>

¹⁶ <https://mepr.gov.ua/news/39034.html>

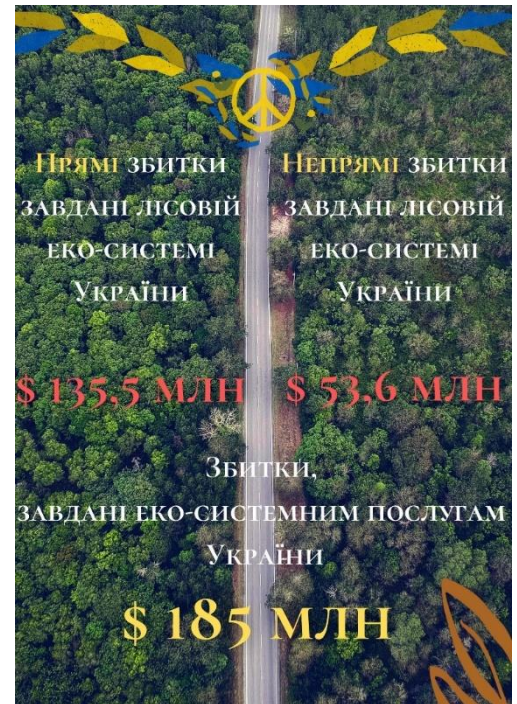
РАДА: наступне покоління

лісові та інші ландшафтні пожежі. За інформацією Європейської інформаційної системи про лісові пожежі (EFFIS) станом на 25 березня **внаслідок російської агресії вже пошкоджено майже 102 тис га усіх типів ландшафтів України.**¹⁷

Відбувається знищення:

- біо-різноманіття;
- природно-заповідного фонду;
- об'єктів Смарагдової мережі.

За інформацією Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів України¹⁸ прямі збитки, завдані лісовій екосистемі, складають близько 135,5 млн. доларів. Непрямі збитки, завдані лісовій екосистемі, тобто відкладені у часі, складають 53,6 млн. доларів. Збитки, завдані еко-системним послугам, які надаються лісами становить 185 млн. доларів. **Загальна сума завданих російськими військами збитків лісовій екосистемі становить 438,3 млн. доларів або 12,7 млрд. гривень.**

1.2. Екологічні наслідки військового нападу рф на територію України

За інформацією Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів¹⁹ в результаті вторгнення та пошкодження інфраструктури вже виник цілий перелік загроз і викликів:

- завдається шкода системам водопостачання і водовідведення та комунікаціям, що безпосередньо загрожує аварійному забрудненню річок, які є джерелами води для промислових та комунальних підприємств і населення;
- відновлення водопроводів і ліній електропередач в районах бойових дій часто проводиться з великими затримками, і в такі періоди різко погіршується якість питної води;
- відбувається локальне (але значне за своїми наслідками) забруднення підземних і поверхневих вод внаслідок масштабних розливів нафтопродуктів із підірваних резервуарів, від знищеної техніки та інших бойових дій. Потрапляння нафтопродуктів у ґрунт загрожує забрудненням водоносних горизонтів, зокрема на віддалених від пожежі територіях²⁰;
- катастрофічно зростає вірогідність руйнування хвостосховищ, шламосховищ, сміттєзвалищ, що загрожує забрудненням водойм та надзвичайними ситуаціями в регіонах;

¹⁷ <https://mepr.gov.ua/news/39077.html>

¹⁸ <https://mepr.gov.ua/news/39062.html>

¹⁹ <https://mepr.gov.ua/news/39034.html>

²⁰ <https://tsn.ua/ukrayina/rosiya-nanesla-raketniy-udar-po-naftobazi-bilya-vasilkova-video-pozhezhi-1990207.html>

РАДА: наступне покоління

- російські війська атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів та кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення вод і поширення токсинів у море.

Наслідки війни можуть мати довготривалий ефект. Справжні масштаби екологічної катастрофи в Україні важко спрогнозувати. Навіть після завершення війни деякі екологічні наслідки проявлятимуться роками. На територію України було випущено понад 1100 ракет, знищено близько 4000 одиниць воєнної техніки окупантів різного типу. Це призведе до накопичення канцерогенного сміття.²¹

Дослідження проведені у багатьох постконфліктних країнах показали різке збільшення темпів вирубки лісів, знешкодження наземних мін та вибухонебезпечних предметів може призвести до деградації ґрунту та локального забруднення.²² Згідно з дослідженням Центральноазіатсько-Кавказького інституту та Програми досліджень Шовкового шляху²³, війна росії проти Чечні, залишила після себе 30% території Чечні непридатними для життя. Майже на половині сільськогосподарських угідь не можна вирощувати овочі та культури через акумуляцію 20 000 тон нафтових відходів з 1994 року. У деяких районах Північної Франції та Бельгії, постраждалих в результаті Першої світової війни, населення досі не може вести господарство, оскільки в землі лишилися рештки від артилерійських боєприпасів, а ґрунт забруднений важкими металами та залишками хімічної зброї⁵.

Зрештою, екологічні витрати на відновлення можуть бути значними. На початку березня Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів ініціювало збір інформації про злочини проти довкілля, до ініціативи долучилися різні громадські організації. **Реальні збитки та вплив буде підраховано після перемоги, але від ДЕІ вже були озвучені перші 77 млн дол, лише за забруднення земельних ресурсів.**²⁴

Зруйноване довкілля також має свій безпосередній негативний вплив на здоров'я, продовольче забезпечення та ставить під питання людські життя. Ризики не зупиняються лише на Україні. Вартість пшениці стрімко зростає у всьому світі через ситуацію в Україні, а забруднення повітря та води не може обмежуватися кордонами. Блокування поставок сільськогосподарської продукції з Чорного моря призвело до зростання цін на пшеницю та добрива, а також викликало занепокоєння через можливість виникнення глобальної продовольчої кризи.

Сьогодні, в Таїланді підвищуються витрати на добрива та корм. Єгипет заборонив експорт зерна, а Індонезія обмежила експорт пальмової олії. Гуманітарні організації стурбовані тим, що зростання цін посилить голод у і в без того вразливих країнах. Через посуху, Ірак цього року потребував набагато більше імпорту пшениці²⁵ в той час, як стрибки цін на продукти харчування безпосередньо впливають на **вартість гуманітарної допомоги для Ємену**. Це

²¹ <https://ecoaction.org.ua/zlochyny-proty-dovkillia.html>

²² <https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/>

²³ <https://www.silkroadstudies.org/>

²⁴ <https://www.dei.gov.ua/posts/2155>

²⁵ <https://www.thenationalnews.com/mena/2022/02/25/ukraine-war-leaves-iraq-facing-multibillion-dollar-wheat-import-bill/>

РАДА: наступне покоління

означатиме зменшення підтримки населення з бюджету **Всесвітньої продовольчої програми**²⁶.

1.3.Притягнення рф до відповідальності

Наприкінці лютого 2022 р. на засіданні Асамблеї ООН з навколишнього середовища в Найробі, 108 громадських організацій з усього світу наголосили на **серйозних екологічних ризиках**, які несе із собою **російське вторгнення на Україну**, і закликали надати всебічну підтримку для їх моніторингу та подолання²⁷. В окремому відкритому листі Асоціація з розбудови екологічного миру закликає міжнародне співтовариство **розслідувати та контролювати можливі порушення міжнародного екологічного права та прав людини**, а також забезпечити відповідальність за злочини росії щодо України²⁸.

Антоніу Гутерріш, Генеральний Секретар ООН, зазначає, що вирішення кліматичної кризи здебільшого знаходиться в руках групи найбагатших країн **G20**. Їхня діяльність спричинює приблизно 80% світових викидів. Можливим вирішенням проблеми, на його думку, може стати **створення коаліції**, направленої на допомогу економікам, що розвиваються, швидко відмовитися від викопного палива²⁹. **Якби ЄС став менше залежним від російського викопного палива, він, безсумнівно, мав би сильнішу політичну позицію щодо запланованих санкцій**³⁰.

У міжнародному праві серед воєнних злочинів визначені і злочини проти довкілля. За Римським статутом, яким керується МКС, це *“умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною [...] довгострокової та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно несумісна з конкретно і безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою”*. Крім того, навмисне руйнувати довкілля в ході воєнних дій забороняє і I Додатковий протокол до Женевської конвенції. Згідно з частиною 3 статті 35, *“заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу”*. Подібні норми є і в Конвенції про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977 р.), учасницями якої є й Україна, і росія³¹.

Вже зараз МКС у процесі розслідування пов’язує політичні та екологічні наслідки російського вторгнення. Для Суду випадки деструкції навколишнього середовища є вказівкою на численні воєнні злочини рф. **Більш довгостроковим рішенням могло б бути реформування статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) з метою включення до нього відповідальності саме за екологічні злочини**³². Україна є однією з небагатьох держав, де за злочин екоциду передбачена відповідальність³³. Треба ретельно фіксувати та збирати докази екологічних злочинів та вимагати притягнення росії до відповідальності. За ініціати́ви керівництва

²⁶ <https://ceobs.org/environmental-trends-in-the-ukraine-conflict-10-days-in/>

²⁷ <https://eeb.org/wp-content/uploads/2022/03/JointStatementUkraineUNEA.pdf>

²⁸ <https://www.environmentalpeacebuilding.org/library/show/LibraryItem-6528>

²⁹ <https://www.bbc.com/news/science-environment-60815547>

³⁰ <https://ceobs.org/ukraine-invasion-rapid-overview-of-environmental-issues/>

³¹ <https://ecoaction.org.ua/prytyahnuty-rosiu-do-vidpovidalnosti.html>

³² <https://www.stopecocide.earth/>

³³ <https://interfax.com.ua/news/general/807113.html>

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНТЕРНЬОЗ
У К Р А Ї Н А

РАДА: наступне покоління

Держекоінспекції спільно із заступницею голови Комітету ВР з питань екологічної політики та природокористування, заступником міністра захисту довкілля розпочав роботу оперативний штаб для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення Російської Федерації на територію України.

Міністерство захисту навколишнього середовища та природних ресурсів України закликає виключити російську федерацію з Міжнародної координаційної ради Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» (Man and Biosphere - MAB) та Бюро МAB, та припинити членство російської федерації в Рамсарській конвенції³⁴.

ДСНС підтримує вимогу негайно вжити заходів по демілітаризації зони відчуження Чорнобильської АЕС та введення туди спеціальної місії ООН, що має унеможливити подальше використання зони російськими військами³⁵.

³⁴ <https://mepr.gov.ua/news/39062.html>

³⁵ <https://dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini/oficiine-zvernennya-dsns-shhodo-pidtrimki-vimogi-po-demilitarizaciyi-zoni-vidczuzennya-cornobilskoyi-aes>